

VÕRU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2014 - 2025

Võrumaa
Oktoober 2014

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1 MAAKONNA SOTSIAALMAJANDUSLIKU ANALÜÜSI KOKKUVÕTE	4
2 VÕRU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA	8
2.1 VISIOON JA STRATEEGILISED VALDKONNAD.....	8
2.1.1 <i>Baasressursid ja väärtused</i>	8
2.1.2 <i>Visioon, eesmärgid ja arendusfookused</i>	8
2.2 STRATEEGILISTE VALDKONDADE OMAVAHELISED SEOSSED.....	14
3 ARENGUSTRATEEGIA RAKENDAMINE	16
3.1 RAKENDAMINE.....	16
3.2 SEIRE.....	16
KASUTATUD MATERJALID	20
VÕRU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2014-2025 LAHUTAMATUD LISAD	22
LISA 1. MAAKONNA SOTSIAALMAJANDUSLIK ANALÜÜS	22
LISA 2. ARENGUSTRATEEGIA SEOSSED TEISTE ARENGUDOKUMENTIDEGA	22
LISA 3. ARENGUSTRATEEGIA KOOSTAMISEL OSALENUD ORGANISATSIOONID	22
LISA 4. PIIRKONNA KONKURENTSIVÕIME TUGEVDAMISE TEGEVUSKAVA	22
LISA 5. TÖÖHÕIVE JA ETTEVÕTLIKKUSE TEGEVUSKAVA	22
LISA 6. MAJANDUSVALDKONNA RAKENDUSKAVA	22
LISA 7. HARIDUSVALDKONNA RAKENDUSKAVA	22
LISA 8. KULTUURI JA ERIPÄRA VALDKONNA RAKENDUSKAVA	22
LISA 9. TERVISHOIU JA SOTSIAALVALDKONNA RAKENDUSKAVA	22
LISA 10. KAASAVA JA KESTLIKU KOGUKONNA RAKENDUSKAVA	22

Sissejuhatus

“Võru maakonna arengustrateegia” on dokument, mis hõlmab Võrumaa maakonna 13 omavalitsuse (Võru linn ja vald, Antsla, Urvaste, Sõmerpalu, Lasva, Meremäe, Vastseliina, Misso, Haanja, Rõuge, Varstu ja Mõniste) ühiseid plaane maakonna arendamiseks kuni aastani 2025. Dokumendi koostamisel on arvestatud Siseministeeriumi poolt välja töötatud maakondade arengukavade uuendamise metoodilise juhiseiga.

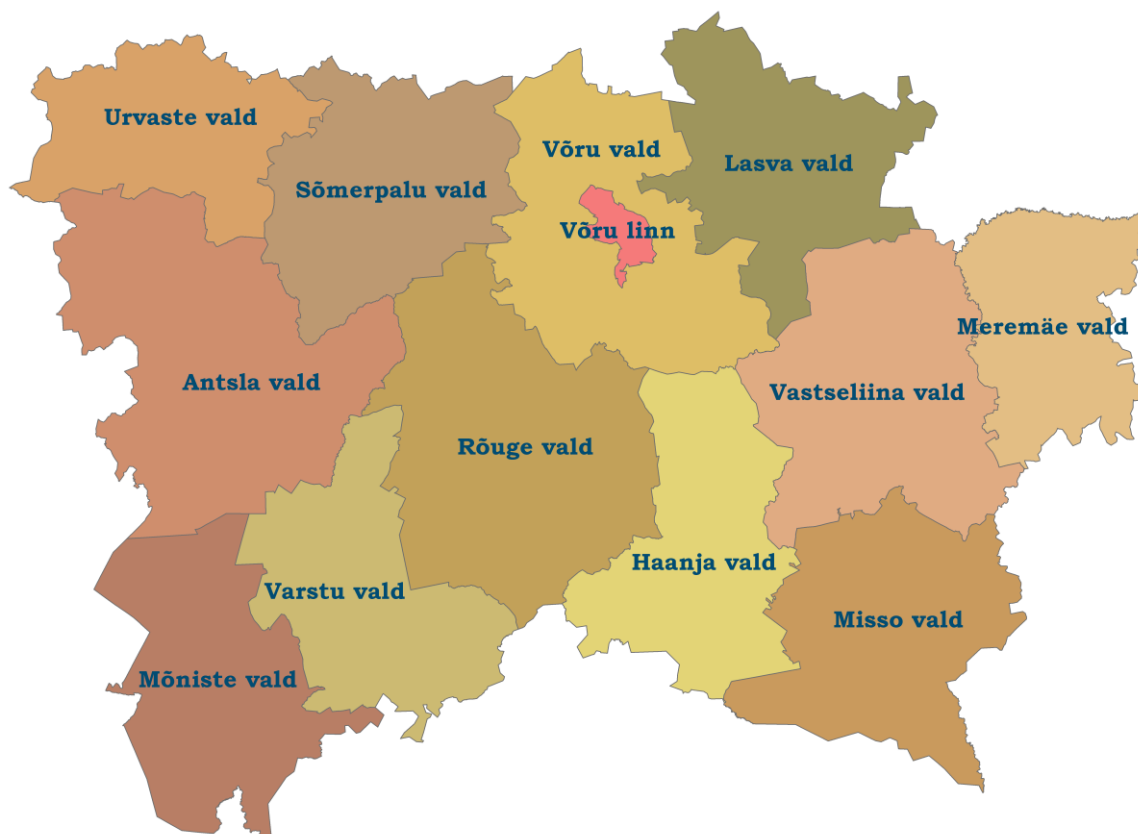
Arengustrateegia dokument koosneb neljast osast ja lisadest. Esimeses osas kirjeldatakse lühidalt Võrumaa hetkeolukorda, tuues välja piirkonna peamised väljakutsed ja arengupotentsiaali. Teine osa sisaldab strateegiat, käsitledes visiooni, strateegilisi eesmärke ning peamisi arendusfookusi. Arengustrateegia rakendamise ja seire põhimõtted on ära toodud kolmandas osas. Neljandas osas vaadeldakse Võrumaa strateegia seoseid teiste asjaomaste arengudokumentidega, sh konkurentsivõime kava “Eesti 2020”, Eesti regionaalarengu strateegia ja Eesti julgeolekupoliitika alused. Dokumendi lisa 1 asub põhjalik maakonna hetkeolukorra analüüs koos andmetabelitega. Täiendavalt koostatakse igale strateegilisele eesmärgile vastav rakenduskava.

Arengustrateegia koostamise protsessi koordineeris Võru Maavalitsuse tellimisel uuringu- ja konsultatsioonifirma Cumulus Consulting OÜ. Strateegia koostamises osales 204 inimest ja 56 organisatsiooni. Läbi viidi visiooniseminar ja kuus valdkondliku töörühma kohtumist, millesse olid kaasatud vastavate elualade esindajad. Täiendavalt viidi läbi intervjuud kõikide Võrumaa omavalitsuste juhtidega ning teiste maakonna arengut mõjutavate organisatsioonidega (Võrumaa Arenguagentuur, Võru Instituut, Seto Instituut, Siseministeerium ning Puidutöötlemise ja Mööblitootmise Kompetentsikeskus).

Arengukava koostajad tänavad kõiki tehtud panuse eest.

1 Maakonna sotsiaalmajandusliku analüüsi kokkuvõte

Võru maakond asub Kagu-Eestis, piirnedes lõunas Läti Vabariigi, idas Vene Föderatsiooniga, põhjas ja kirdes Põlvamaa ning läänes Valgamaaga. Administratiivseks keskuseks on Võru linn, kokku on maakonnas 13 omavalitsust: Urvaste, Antsla, Sõmerpalu, Lasva, Meremäe, Vastseliina, Misso, Haanja, Rõuge, Varstu, Mõniste ja Võru vald ning linn (vt joonis 1). Võru maakonna pindala on 2305 km², mis moodustab 5,1% kogu Eesti Vabariigi pindalast. Võrumaa on territooriumi suuruselt Eestis 12. maakond.

Joonis 1. Võrumaa omavalitsused

Võrumaal elas Rahvastikuregistri andmetel seisuga 1.01.2014 35 649 inimest, moodustades 2,6% kogu Eesti rahvastikust. Maakonna keskmine asustustihedus on 15,5 inimest km², suurema osa omavalitsuste puhul jääb see aga alla 10 (vt tabel 1). Seega on Võru maakonna puhul tegemist ka Eesti kontekstis väikese ning suhteliselt hõredalt asustatud piirkonnaga.

Elanike arvult on omavalitsused küllaltki erinevad. Suurimas vallas (Võru) elab 4809 inimest, väikseimas (Misso) vaid 693. Seega on maakonnasisesed erinevused märkimisväärsed. Pindaladevahelised erinevused on aga samas väiksemad. Jättes arvesse võtmata Võru linna, on suurima pindalaga Antsla vald (270,79 km²) ja väikseimaga Meremäe (131,97 km²).

Võrreldes omavahel Rahvastikuregistri ja Statistikaameti andmeid, tuleb märkida, et reaalsuses elab Võrumaal u 2200 inimest vähem (Statistikaameti hinnangul elab maakonnas 33 426 inimest), kui sinna on registreeritud. See tähendab, et tegelikkuses on väiksem nii teenuseid tarbivate inimeste arv kui ka kohaliku tööjõu pakkumine.

Tabel 1. Võrumaa omavalitsuste elanike arv, asustustihedus ja pindala¹

KOV	Elanike arv	Asustustihedus (in/km ²)	Pindala (km ²)
Antsla vald	3 517	13,0	270,79
Haanja vald	1 136	6,7	170,47
Lasva vald	1 704	9,9	172,18
Meremäe vald	1 119	8,5	131,97
Misso vald	693	3,7	189,35
Mõniste vald	921	5,2	176,53
Rõuge vald	2 219	8,4	263,72
Sõmerpalu vald	1 843	10,1	181,93
Urvaste vald	1 314	9,4	139,62
Varstu vald	1 128	6,6	170,63
Vastseliina vald	2 075	9,3	222,78
Võru vald	4 809	23,9	201,40
Võru linn	13 171	936,2	14,07
Maakond kokku	35 649	15,5	2 305,44

Tabelis 2 on välja toodud Võru maakonna peamised statistilised näitajad ja nende muutus². Tähelepanu väärib asjaolu, et maakonna elanike arv on viimase kümne aasta jooksul märkimisväärselt kahanenud (4148 inimese ehk -10,4% võrra). Elanikkonna vähenemine on ühest küljest tingitud negatiivsest loomulikust iibest (perioodi 2005-2013 aastakeskmise oli -193 inimest) ja teisest väljarändest (perioodi 2005-2013 aastakeskmise ränne oli -267 inimest). Keskmise kahanemistempe on seega olnud 460 inimest aastas.

Eestis on viimase kümne aasta jooksul kõige noorem ja vanem vanusegrupp (vastavalt 0-6 ja 65+) kasvanud. Võrumaal on aga läbivaks tendentsiks olnud kõikide rühmade suuruse vähenemine. Kõige rohkem on kahanenud kooliealiste (7-18) grupp -38,5% ehk 2591 noore ja lapse võrra. Lasteaia- (vähenemine 105 lapse ehk 4,4% võrra) ja kooliealiste vanusegruppide kahanemine toovad endaga kaasa väheneva nõudluse haridusasutuste kohtade järele. See tähendab, et perspektiivis peavad omavalitsused tühjaks jäävatele hoonetele alternatiivseid rakendusi leidma.

Kooliealise vanusegrupi vähenemine kajastub ka õpilaste arvudes. Kui 2005/2006 õppeaastal käis Võrumaa koolides 6078 õpilast, siis õppeaastaks 2014/2015 oli see number kahanenud 3589 õppurini (vähenemine 2509 õpilase võrra). Koolide arvu vähenemine ei ole aga toimunud proportsioonis õpilaste arvuga (arengukava koostamise hetkeks on maakonnas 23 üldhariduskooli (sh 5 lasteaed-põhikooli) ja 1 kutseõppeasutus). **Õpilaste arv jätkab kahanemist, millest tulenevalt on väljakutseks võimaluste loomine igale õpilasele võimetekohase ja kvaliteetse hariduse omandamiseks.** See võib tingida ka vajaduse koolivõrgu ümber hindamiseks (Praxise analüüsile tuginedes võiks aastaks 2020 Võru maakonnas olla 14 üldhariduskooli). Arengukava koostamise hetkel on maakonnas 20 lasteaeda (neist 5 tegutsevad ühendatud asutusena lasteaed-põhikoolina).

Maksumaksjate (vanusegrupp 19-64) hulga vähenemine 1235 inimese ehk 5,5% võrra toob endaga kaasa raskused avalike teenuste pakkumisel, sest omavalitsuste tulubaas kahaneb ja seda ei aita kompenseerida ka perspektiivne palgatõus. Aastal 2013 erines maakonna üksikisiku kohta laekunud tulumaks riigi keskmisest 140 euro võrra (maakonna keskmine oli 393 eurot inimese kohta ja riigi oma 533). Samuti jäi keskmine brutokuupalk hoolimata

¹ Kohalike omavalitsuste portaali, 2011, Rahvastikuregister, 2014

² Detailsem ülevaade asub dokumendi lisa 1 "Maakonna sotsiaalmajanduslik analüüs".

80protsendilisest tõesust viimase üheksa aasta jooksul 2012. a igas omavalitsuses alla Eesti keskmist (900 eurot kuus). **Seega on väljakutseks maakonna palgataseme ühtlustamine Eesti keskmisega.**

Vähenenud on ka vanemaaliste grupp (217 inimese ehk 2,9% võrra), mis tähendab, et neile mõeldud teenuste nõudluses pole siiani kasvu olnud.

Kõikide maakonna omavalitsuste vanusstruktuuri kestlikkus on küsitav, sest igal pool jääb demograafilise tööturusurveindeksi väärtus alla ühe. Viimase dekaadi jooksul on indeksi väärtus vähenenud 0,38 punkti võrra, jäädes 2013. a 0,02 punktiga alla ka riigi keskmisele.

Statistikaameti prognoosi kohaselt jätkab maakonna elanike arv vähenemist, jõudes aastaks 2040 umbes 24 000 inimeseni. **Siit tuleneb ka maakonna suurim väljakutse – tulla ühelt poolt toime avalike teenuste pakkumisega ning teisalt uute töökohtade loomisega, pidurdamaks elanikkonna vähenemist.**

Tabel 2. Võru maakonna peamised statistilised näitajad ja nende muutus

Näitaja	Võrumaa	Eesti
Rahvaarv 01.2005	39 797	1 370 224
Rahvaarv 01.2014	35 649	1 354 670
Rahvaarvu muutus	-4 148 (-10,4%)	-15 554 (-1,1%)
Demograafiline tööturusurveindeks aastal 2004	1,16	1,02
Demograafiline tööturusurveindeks aastal 2013	0,74	0,76
Demograafilise tööturusurveindeksi muutus	-0,38	-0,26
Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv aastal 2005	642	44 840
Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv aastal 2012	1 030	69 733
Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arvu muutus kordades	1,6	1,6
Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta 2012. a	28	51
Keskmine brutopalk aastal 2013	769 EUR	900 EUR
Elaniku kohta laekunud tulumaks 2013. a	393 EUR	533 EUR
Omavalitsuste põhitegevuse tulude muutus perioodil 2008-2012	-3,5%	-6,4%
Omavalitsuste netovõlakoorumus 2012. a	24%	37%
MTÜde ja SAde arv aastal 2005	569	22 576
MTÜde ja SAde arv aastal 2013	729	29 133
MTÜde ja SAde arvu muutus kordades	1,3	1,3
MTÜde ja SAde arv 1000 elaniku kohta 2012. a	20	21

Võrumaa regionaalne sisemajanduse kogutoodang (SKT) moodustas aastal 2012 üksnes 1,4% kogu Eesti SKTst, mis viitab asjaolule, et maakonna majanduse osatähtsus on riigis marginaalse tähtsusega. SKT võrdluses elaniku kohta positsioneerub Võrumaa tagantpoolt viiendaks, moodustades Harjumaa vastavast näitajast kõigest 34,6%. **Seega on oluliseks väljakutseks töötajate poolt loodava lisandväärtuse tõusule kaasa aitamine.** Väga väike on ka maakonnast eksporditavate kaupade ja teenuste maht, mis moodustab kogu Eesti omast ühe protsendipunkti. **Väljakutseks on siinkohal ekspordimahu suurendamise toetamine.**

Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on küll perioodil 2005-2012 kasvanud, kuid siiski jääb nende arv 1000 elaniku kohta alla Eesti keskmisele näitajale (vastavalt 28 ja 51 ettevõtet 1000 inimese kohta). **Väljakutseks on siinkohal ettevõtlusaktiivsuse tõstmine maakonnas.**

Suure potentsiaaliga on perspektiivsed tööstusalad Võrusoos, Väimelas, Missos, Rõuges, Vastseliinas ja Kobelas³. Tarvis on aga eestvedajat nende välja arendamiseks, samuti ühiseid jõupingutusi investorite leidmiseks kõikide maakonna ettevõtluse tugistruktuuride poolt.

Oluline potentsiaal peitub ka turismisektoris. Võrumaal on ilus ja mitmekesine loodus ning rohkelt huviobjekte. Suurem osa maakonnast on majutusettevõtetega kaetud, seejuures on kasvanud majutatute arv, seda eeskätt Venemaalt pärit turistide osas. Tänu maakonna piiriäärsele asukohale võib külastajate arv veelgi suurened. **Väljakutseks on siinkohal oma potentsiaali maksimaalne rakendamine ja turistide külastuskestvuse pikendamine⁴.**

Sotsiaal- ja tervishoiu valdkonna teenused on maakonnas rohkemal või vähemal määral kättesaadavad. **Väljakutseks on aga nende edasine arendamine ja kvaliteedi parendamine, sh on aktuaalne esmatasandi tervisekeskuste rajamine, suurendamiseks teenuste kättesaadavust ja mitmekülgust.**

Kolmanda sektori organisatsioonide arenguid võib lugeda positiivseiks. Ligikaudu pooltes maakonna omavalitsustes on nende arv 1000 elaniku kohta Eesti keskmisest (21) kõrgem (Missos 38, Meremäel 35, Haanjas 30, Rõuges 28, Urvastes 22), pooltes madalam (Võru vallas 20, Võru linnas 19, Varstus 19, Mõnistes 18, Lasvas 17, Sõmerpalus 16, Vastseliinas 14, Antslas 13). Koostööd võib lugeda heaks, kuigi mõnes valdkonnas napib eestvedajaid. Igas omavalitsuses on mitu seltsi- ja/või rahvamaja, seega on võimalused tegevuste läbiviimiseks loodud. **Väljakutseks on organisatsioonide võimekuse kasvatamine ning seeläbi nende majandusliku toimetuleku tõstmine.**

Maakonnas on palju spordirajatise, välja on kujunenud traditsioonilised suursündmused. Samuti pakub mitmekesine maastik võimalust tegeleda erinevate talispordialadega. Arendamist vajab sporditöötajate omavaheline koostöö.

Maakonna eripära väljendub enim võru ja setu kultuuris, mis on mõlemad elujõulised. Viimastel aastatel on tehtud mitmeid algatusi, mis põhinevad võru kultuuriruumi mõjul. Peamiseks piirkonna kultuuri uurijaks on Võru Instituut. **Valdkonna peamised väljakutsed on seotud kultuuri, sh keele sagedasema kasutamisega igapäevaelus.**

³ 2013. a novembris valmis põhjalik Võrumaa ettevõtlusalade Misso, Väimela, Võrusoo, Kobela, Vastseliina ja Rõuge välja arendamise teostatavus-tasuvusanalüüs ning turundusplaan, milles on analüüsitud alade potentsiaali ning väljakutseid. Samuti on seal välja toodud tööstusalade positsioneerimise. Dokumendis tõdetakse, et ettevõtlus-tööstusalade potentsiaali rakendamise kriitilisteks eduteguriteks on nende välja arendamine (et oleks toode, mida huvilistele pakkuda) ning selleks eestvedaja leidmine.

⁴ Potentsiaali maksimaalse rakendamise all peetakse silmas teenuste kvaliteedi arendamist (SWOT-analüüsist ilmnes, et valdkonna nõrkuseks on teenuste sektori madal kvaliteet), kaetuse suurendamist (näiteks puudub viies omavalitsuses toitlustusasutus) ja sesoonsuse vähendamist (suurem osa tegevustest leiab aset peamiselt suvel ning mõningal määral ka talvel).

2 Võru maakonna arengustrateegia

2.1 Visioon ja strateegilised valdkonnad

2.1.1 Baasressursid ja väärtused

Võrumaa arengustrateegia põhineb olemasoleval baasressurssidel ja kokku lepitud põhiväärtustel. Baasressurssidena käsitletakse strateegias:

- ✓ hakkajaid inimesi – Võrumaa elanikud on ettevõtlikud ja soovivad oma kodukohta arendada;
- ✓ piiriäärset asukohta – Võrumaal on Eestis ainulaadne geograafiline positsioon, paiknedes Euroopa Liidu idapiiril Venemaa ja Läti vahetus läheduses;
- ✓ võru ja setu kultuuri, mis on omanäoliste ja elujõulistena tuntud nii Eestis kui ka kaugemal;
- ✓ mitmekesisist loodust – Võrumaa on rikas nii metsa, vahelduva maastiku kui ka rohkete veekogude poolest;
- ✓ avalikku kapitali – siseriiklikud ja Euroopa Liidu vahendid, mis võimaldavad mitmesuguseid arendusprojekte ellu viia.

Põhiväärtusteks maakonnas on:

- ✓ ettevõtlikkus – väärtustatakse julget pealehakkamist, teotahet ja vastutusvõimet;
- ✓ loovus – väärtustatakse uute lahenduste otsimist ning algupäraste tulemuste saamist;
- ✓ eripärasus – väärtustatakse piirkonna ja kogukondade omanäolisust ja kultuuritraditsioone;
- ✓ keskkonnahoidlikkus – väärtustatakse ümbritsevat keskkonda, suhtudes sellesse heaperemehelikult.

2.1.2 Visioon, eesmärgid ja arendusfookused

Tervele Kagu-Eestile, sh Võrumaale on iseloomulik piirkonnaspetsiifiliste ressursside ja arengueelduste mitmekesisus (rikkalik kultuuri- ja looduspärand, tugeva identiteediga omavalitsused või piirkonnad, metsandus ning geograafilisest asukohast tulenevalt piiriäärse logistika arendamine). Samuti on maakonnale iseloomulikuks suur turismi- ja puhkemajanduse ning traditsiooniliste majandusharude osatähtsus. Ära märkimist väärib ka piirkonna atraktiivne elukeskkond (puhas loodus ja mitmekesine (kultuuri)maastik).

Tuginedes maakonna hetkeolukorra analüüsile ja kuues valdkonnas (majandus, haridus, kultuur ja eripära, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, piirkondlik enesetunnetus ning horisontaalsed teemad) läbi viidud SWOT-analüüsile määratleti Võrumaa peamised arengufookused.

Tulenevalt tänastest väljakutsetest, baasressurssidest ja väärtustest on püstitatud visioon aastaks 2025:

- ✓ **Võrumaa on atraktiivne Kagu-Eesti elu- ja töökeskkond, mida iseloomustab tugev majandus, konkurentsivõimeline haridus, oma kultuur ja eripära, kaasaegne tervishoid ja sotsiaalhoolekanne ning kaasav ja kestlik kogukond.**

Visioonist lähtuvalt on Võrumaal viis eesmärki:

1. Võrumaa ettevõtlikus on tulus ja töökohad hästi tasustatud (tugev majandus);

2. Võrumaal saab väärtuspõhise hariduse⁵ (konkurentsivõimeline haridus);
3. Võrumaa on “ummamuudu”⁶ (oma kultuur ja eripära);
4. Võrumaa on koht, kus inimesed elavad täisväärtuslikult ja kaua (kaasaegne tervishoid ja sotsiaalhoolekanne);
5. Võrumaalased on tugeva ja nakatava piirkondliku enesetunnetusega (kaasav ja kestlik kogukond).

Igale eesmärgile vastab mitu spetsiifilist arendusfookust – tegevuste kompleksi, mis aitavad soovitud seisundit saavutada. Strateegias on määratletud neli temaatilist valdkonda (majandus, haridus, kultuur ja sotsiaalvaldkond), viies (kogukond) toetab neid kõiki.

Majandusvaldkonna fookusteks on tulenevalt hetkeolukorra ja SWOT-analüüsist kohaliku ressursi (loodus, metsad, kultuuripärand, asukoht) väärimine ja turismiteenuste arendamine. Oluline roll on ka loomemajandusel. Samuti on vajalik tööstusalade väljaarendamine. Sellest lähtuvalt on määratletud valdkondlik strateegiline eesmärk ja konkreetsed arendusfookused.

1. Võrumaa ettevõtlus on tulus ja töökohad hästi tasustatud

Konkreetsed arendusfookused on järgmised:

1. kaasaegsete ettevõtlus-, tööstus- ja logistikaalade välja arendamine – ettevõtlus- ja tööstusalad loovad olulisel määral juurde uusi töökohti, tugevdades sel viisil maakonna majandust;
2. kohaliku ressursi (peamise nutika spetsialiseerumise valdkonnana puit⁷, lisaks aga ka mahetoit, energia jne) väärimine – toodetele maakonnas lisandväärtuse andmine suurendab nende maksumust ja seeläbi ka töötajatele makstavaid palkasid;
3. aastaringsete turismiteenuste arendamine – turism on piirkonna jaoks oluline ettevõtlusharu, mille sesoonsuse vähendamine loob juurde aastaringseid töökohti. Vajalik on edasi arendada nii juba olemasolevaid kui luua juurde ka uusi atraktsioone, tehes neisse tarvilikke investeeringuid;
4. kaugtöö arendamine – võimalus kodust või kaugtöö keskusest töötada vähendab tööle sõitmiseks kuluvat aega ning võimaldab töötada ka neil, kes mingil põhjusel igapäevaselt töökohal viibida ei saaks (nt väikelastega emad ja erivajadustega inimesed). Samuti võimaldab kaugtöö elada Võrumaal, kuid töötada näiteks Tartus või Tallinnas, käies seal korra või paar nädalas;
5. loomemajanduse arendamine – piirkonna eripärasuse rakendamine ettevõtluses loob uusi töökohti.

Haridusvaldkonna fookusteks on tulenevalt hetkeolukorra ja SWOT-analüüsist haridusvõrgu korrastamine, kutsehariduse arendamine ja rakendamine teistes valdkondades, õpetajate väärtustamine ja maakonna põhiväärtuste (ettevõtlikkus, loovus, eripärasus, keskkonnahoidlikkus) juurutamine haridussüsteemis. Sellest lähtuvalt on määratletud valdkondlik strateegiline eesmärk ja konkreetsed arendusfookused.

⁵ Vastavalt kokku lepitud maakonna põhiväärtustele, milleks on ettevõtlikkus, loovus, eripärasus ja keskkonnahoidlikkus.

⁶ Selgelt eristuva kuvandiga

⁷ Puidutööstus on ajalooliselt olnud Võru maakonna kaubaartikliks. Spetsialiseerumist toetab Võrumaa Kutsehariduskeskuse juures tegutsev puidutöötlemise ja mööblitootmise kompetentsikeskus, mille missiooniks on kaasaegse teadmuse arendamine puidutöötajate ning mööblitootjate konkurentsivõime kasvatamiseks.

2. Võrumaalt saab väärtuspõhise hariduse

Konkreetsed arendusfookused on järgmised:

1. õpilaste võimetekohasusega arvestamine ja nende aktiivne toetamine – kindlustab, et tähelepanu ning vajalikku tuge saavad nii võimekad kui ka erivajadustega lapsed ja noored;
2. haridusvõrgu korrastamine – optimaalne koolide arv ja paiknemine tagab teenuse kvaliteedi ning kõrgemad palgad õpetajatele;
3. kutsehariduse arendamine tagab kindlate oskustega tööjõu olemasolu maakonnas;
4. põhiväärtuste arendamine kohalikus haridussüsteemis – tagab maakonna põhiväärtuste (ettevõtlikkus, loovus, eripärasus, keskkonnahoidlikkus) edasi kandumise põlvest põlve;
5. õpetaja ametikoha väärtustamine – suurendab nende motivatsiooni, meelitab piirkonda uusi õpetajaid ning kindlustab seeläbi saadava hariduse kõrgema kvaliteedi.

Kultuuri ja eripära valdkondlikeks fookusteks on tulenevalt hetkeolukorra ja SWOT-analüüsist omanäoliste võru ja setu kultuuride säilitamine, arendamine ning tutvustamine, tootebrändide edasine arendamine ja levitamine ning aastaringsete kultuuri- ja spordisündmuste korraldamine. Sellest lähtuvalt on määratletud valdkondlik strateegiline eesmärk ja konkreetsed arendusfookused.

3. Võrumaa on “ummamuudu”

Konkreetsed arendusfookused on järgmised:

1. võru ja setu kultuuri hoidmine ja arendamine – aitab olulisel määral kaasa piirkonna eripära säilitamisele ning ühtlasi ka positiivsele mainekujundusele;
2. piirkonna tootebrändide arendamine (Uma Mekk jne) ja maine kujundamine – loovad Võrumaast omanäolise kuvandi, aidates seeläbi kaudselt kaasa ka uute töökohtade tekkele ning turismi sesoonsuse vähenemisele;
3. aastaringset piirkonna eripäral tuginevate kultuuri- ja spordisündmuste korraldamine – toovad maakonda rohkem külastajaid ning aitavad laiemalt teadvustada Võrumaa eripära.

Sotsiaalvaldkonna fookusteks on tulenevalt hetkeolukorra ja SWOT-analüüsist tervislike eluviiside kui ennetustegevuse propageerimine, esmatasandi tervisekeskuste (perearstiteenuse kättesaadavus ja kvaliteet, kodune õendusabi, füsioteraapia, ämmaemandusabi, hambaravi jms) arendamine, eriarstiabi kättesaadavuse suurendamine Lõuna-Eesti Haigla baasil, sotsiaalhoolekande teenuste arendamine ja kättesaadavuse suurendamine, samuti teenuste eksport. Sellest lähtuvalt on määratletud valdkondlik strateegiline eesmärk ja konkreetsed arendusfookused.

4. Võrumaa on koht, kus inimesed elavad täisväärtuslikult ja kaua

Konkreetsed arendusfookused on järgmised:

1. tervislike eluviiside edendamine – suurendab elanike sportlikkust ja vähendab kahjulike ainete tarbimist, pikendades seeläbi nende eluiga;
2. esmatasandi tervisekeskuste välja arendamine – tagab esmase arstiabi kättesaadavuse võimalikult inimeste elukoha lähedal, võimaldades seeläbi haiguste kiiremat avastamist ja ravi leidmist;

3. eriarstiabi säilitamine ja arendamine – tagab teenuse kättesaadavuse ka neile, kellel ei ole võimalik maakonnakeskusest kaugemale abi saada minna;
4. sotsiaalhoolekande teenuste kättesaadavuse tagamine – pikendab kvaliteetselt elatavat eluiga ning võimaldab hoolduskoormusega inimestel töötada;
5. tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna teenuste ekspordimine – suurendab valdkonna konkurentsivõimet ja loob juurde uusi töökohti läbi välismaalastele pakutavate toodete;
6. vähema konkurentsivõimega inimeste toetamine – suurendab inimeste, kes endaga alati ise hakkama ei saa (nt puude vms tõttu), toimetulekut ning seeläbi nende heaolu.

Kogukonna valdkondlikeks fookusteks on tulenevalt hetkeolukorra ja SWOT-analüüsist hajaasustuse ja maakonna keskuse arendamine, noortele mitmekesiste arenguvõimaluste loomine ja kogukondlike koostöövõrgustike edendamine. Sellest lähtuvalt on määratletud valdkondlik strateegiline eesmärk ja konkreetset arendusfookused.

5. *Võrumaalased on tugeva ja nakatava piirkondliku enesetunnetusega*

Konkreetsed arendusfookused on järgmised:

1. elujõulise hajaasustuse arendamine (maale elama jms) – tagab kogukondade säilimise igas Võrumaa paigas;
2. Võru linna kui tugeva Kagu-Eesti tõmbekeskuse arendamine, sh linna keskuse välja arendamine – tagab piirkonnale vajalike teenuste kättesaadavuse ning kujundab maakonna keskuse identiteeti;
3. noortele mitmekesiste arenguvõimaluste loomine – pakub võimalust oma vaba aega sisukalt veeta ning seob neid tihedamalt kodukohaga;
4. kogukondlike koostöövõrgustike arendamine – kindlustab koostöö edenemise piirkonnas ning aitab kaasa kohaliku identiteedi tugevnemisele.

Horisontaalsete teemade (ühendused, keskkonnahoid, halduskorraldus, koostöö ja riiklike struktuuride kohalolu) peamiseks fookuseks on eelpool nimetatud valdkondade arenguks vajalike tingimuste loomine.

Horisontaalsed arendusfookused on järgmised:

1. ühenduste parendamine (teed, sh kergteed, ühistransport jms) – vajalik eelpool nimetatud valdkondade puhul liikuvuse tagamiseks, samuti maakonna keskuse ühendamiseks tagamaaga ja suuremate asulate vahelise liikuvuse edendamiseks. Kergteede rajamine aitab ühtlasi kaasa tervislike eluviiside (tervisesport) ja keskkonnasäästliku transpordiviisi kasutamise juurutamisele;
2. keskkonna hoidmine, sh energiasääst – vajalik kohalike ressursside jätkusuutlikkuse tagamiseks ning puhta eluruumi kindlustamiseks;
3. halduskorralduse korrastamine – vajalik avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks;
4. piirkondliku, riigisisese ja rahvusvahelise (eelkõige Venemaa ja Läti) koostöö arendamine. Eelisarendatavateks suundadeks on piiriülene koostöö tööstusalade (investorite leidmiseks) ja turismi (teenuste arendamiseks) valdkondades. Samuti tehakse riigisiselt ja –väliselt koostööd piiriületuse lihtsustamiseks. Maakondadevaheline koostöö hõlmab peamiselt transporti (ühenduvuse parendamiseks), aga ka turismi (tootebrändide ekspordiks);

5. riiklike struktuuride (ametid, inspeksioonid, kaitsevägi, Kaitseliit jne) kohalolu tagamine maakonnas ja nende vajaduste realiseerimisele kaasa aitamine – vajalik siseturvalisuse tagamiseks.

Võrumaa arengustrateegia võtab kokku järgmisel leheküljel paiknev strateegiakaart.

Tabel 3. Võrumaa strateegiakaart

Võrumaa strateegiakaart					
Visioon 2025	Võrumaa on atraktiivne Kagu-Eesti elu- ja töökeskkond, mida iseloomustab...				
Strateegilised valdkonnad	... tugev majandus	... konkurentsivõimeline haridus	... oma kultuur ja eripära	kaasaegne tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	... kaasav ja kestlik kogukond...
Eesmärgid	1. <u>Võrumaa ettevõtlus on tulus ja töökohad hästi tasustatud</u>	2. <u>Võrumaalt saab väärtuspõhise hariduse</u>	3. <u>Võrumaa on "ummamuudu"</u>	4. <u>Võrumaa on koht, kus inimesed elavad täisväärtuslikult ja kaua</u>	5. <u>Võrumaalased on tugeva ja nakatava piirkondliku enesetunnetusega</u>
Valdkondlikud arendusfookused	<ol style="list-style-type: none"> Kaasaegsete ettevõtlus-, tööstus- ja logistikaalade välja arendamine Kohaliku ressursi (puit, toit, energia jne) väärimine Aastaringsete turismiteenuste arendamine Kaugtöö arendamine Loomemajanduse arendamine 	<ol style="list-style-type: none"> Õpilaste võimetekohasusega arvestamine ja nende aktiivne toetamine Haridusvõrgu korrastamine Kutse- ja täiendushariduse arendamine Põhiväärtuste arendamine kohalikus haridussüsteemis Õpetaja ametikoha väärtustamine 	<ol style="list-style-type: none"> Võru ja setu kultuuri hoidmine ja arendamine Piirkonna tootebrändide arendamine ("uma" märki kandvad tooted ja teenused jne) ja maine kujundamine Aastaringsetelt piirkonna eripäral tuginevate kultuuri- ja spordisündmuste korraldamine 	<ol style="list-style-type: none"> Tervislike eluviiside edendamine Esmatasandi tervisekeskuste välja arendamine Eriarstiabi säilitamine ja arendamine Sotsiaalhoolekande teenuste kättesaadavuse tagamine Tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna teenuste eksportimine Vähema konkurentsivõimega inimeste toetamine 	<ol style="list-style-type: none"> Elujõulise hajaasustuse arendamine (maale elama jms) Võru linna kui tugeva Kagu-Eesti tõmbekeskuse arendamine, sh linna keskuse välja arendamine Noortele mitmekesiste arenguvõimaluste loomine Kogukondlike koostöövõrgustike arendamine
Horisontaalsed arendusfookused	<ol style="list-style-type: none"> Ühenduste parendamine (teed, sh kergteed, ühistransport, raudtee jms) Keskkonna hoidmine, sh energiasääst Halduskorralduse korrastamine Piirkondliku, riigisisese ja rahvusvahelise (eelkõige Venemaa ja Läti) koostöö arendamine Riiklike struktuuride (ametid, inspeksioonid, kaitsevägi, Kaitseliit jne) kohalolu tagamine maakonnas ja nende vajaduste realiseerimisele kaasa aitamine 				
Põhiväärtused	ettevõtlikkus, loovus, eripärasus, keskkonnahoidlikkus				
Baasressurss	hakkajad inimesed, piiriäärne asukoht, võru ja setu kultuur, mitmekesine looduskeskkond, avalik kapital				

2.2 Strateegiliste valdkondade omavahelised seosed

Võrumaa strateegia on üles ehitatud valdkondadevahelise sidususe põhimõttel. See tähendab, et iga valdkond peab omal moel toetama kõiki teisi.

Tugevasse majandusse panustavad teised valdkonnad järgmiselt:

- ✓ hariduses käsitletakse ettevõtlikkust läbiva teemana, suurendamaks noorte huvi ettevõtluse vastu;
- ✓ kultuuris ja omapäras kasutatakse maakonna omanäolisust ettevõtluse arendamiseks;
- ✓ tervishoius ja sotsiaalvaldkonnas eksporditakse teenuseid, loomaks juurde uusi töökohti;
- ✓ kaasav kogukond tagab ettevõtjatele vajaliku tööjõu olemasolu.

Konkurentsivõimelisse haridusse panustavad teised valdkonnad järgmiselt:

- ✓ ettevõtjaid kaasatakse hariduse andmisse (nt töövarju ja praktikavõimaluste pakkumine);
- ✓ kohalikke ressursse ja võimalusi rakendatakse hariduskorralduses (nt rahvalaulud lauluringides);
- ✓ sotsiaalsüsteemis märgatakse erivajadustega lapsi ning pakutakse neile vajalikke tugiteenuseid;
- ✓ kogukonnas panustatakse haridussüsteemi arendamisse ja väärtuste juurutamisse.

Oma kultuuri ja eripärasse panustavad teised valdkonnad järgmiselt:

- ✓ ettevõtjad saavad kas rahaliselt või oma toodanguga toetada kohalikke kultuuritegelasi ja algatusi, pälvides selle eest vastava tiitli;
- ✓ hariduskorraldus toetab oma keele ja kultuuri arengut;
- ✓ terviseedenduses ja ravis kasutatakse kohalikke loodustooteid;
- ✓ kogukonnas kantakse põlvest põlve edasi piirkondlikku kultuuri ja eripära.

Kaasaegsesse tervishoidu ja sotsiaalhoolekandesse panustavad teised valdkonnad järgmiselt:

- ✓ ettevõtjad tegelevad terviseedendusega, pakkudes oma töötajatele mitmesuguseid tervisespordiga tegelemise võimalusi;
- ✓ hariduses juurutatakse terviseteadlikkust;
- ✓ terviseedenduseks kasutatakse kohalikke võimalusi ja eripära, nt matkaradu ja loodustooteid;
- ✓ kogukonnad hoolivad kõikidest elanikest (nt madala sissetulekuga ja erivajadustega inimesed).

Kaasavasse ja säästvasse kogukonda panustavad teised valdkonnad järgmiselt:

- ✓ ettevõtjad pakuvad elanikele atraktiivseid töökohti;
- ✓ haridusvaldkond pakub mitmekülgeid võimalusi (huviharidus, täiskasvanuharidus, kutseharidus);
- ✓ arendatakse kogukondlikku kultuuri ja identiteeti, eristudes seeläbi teistest piirkondadest;
- ✓ tervishoiu ja sotsiaalvaldkond suurendab kogukondade terviseteadlikkust.

Valdkondade omavahelist sidusust iseloomustab järgmisel leheküljel paiknev maatriks.

Tabel 4. Strateegiliste valdkondade omavaheline sidusus

Strateegiliste valdkondade omavaheline sidusus					
<i>Kuidas toetab valdkond teise valdkonna eesmärki?</i>	Tugev majandus	Konkurentsivõimeline haridus	Oma kultuur ja eripära	Kaasaegne tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	Kaasav ja säästev kogukond
Tugeva majanduse panus valdkonna eesmärgi täitmisesse	Võrumaa ettevõtlus on tulus ja töökohad hästi tasustatud	Ettevõtjad on kaasatud hariduse andmisse (praktika, töövarjud jne)	Ettevõtjad saavad kas rahaliselt või oma toodanguga toetada kohalikke kultuuritegelasi ja algatusi	Ettevõtjad tegelevad terviseedendusega	Elanikel olemas on atraktiivsed töökohad
Konkurentsivõimelise hariduse panus valdkonna eesmärgi täitmisesse	Ettevõtlikkus on hariduses läbivaks teemaks	Võrumaalt saab väärtuspõhise hariduse	Hariduskorraldus toetab oma keele ja kultuuri arengut	Terviseteadlikkuse juurutamine läbi hariduse	Erinevate haridusvõimaluste pakkumine (huviharidus, täiskasvanute haridus, kutseharidus) ja kogukonna kaasamine
Oma kultuuri ja eripära panus valdkonna eesmärgi täitmisesse	Võrumaa omanäolisus on rakendatud ettevõtluse vankri ette	Kohalike resursside ja võimaluste rakendamine hariduskorralduses ja huvihariduses (nt kohalikul toorainel põhinev koolitoit, rahvalaulud lauluringides jms)	Võrumaa on "ummamuudu"	Võrumaa on liikuv ja tervist väärtustav, kasutades selleks oma kohalikke eripära (nt matkarajad) ja loodusravi parimaid võimalusi	Oma kogukonna identiteedi arendamine, mis põhineb eristumisel teistest piirkondadest
Kaasaegse tervishoiu ja sotsiaalhoolekande panus valdkonna eesmärgi täitmisesse	Võrumaa ekspordib tervishoiu- ja hooldekandeteenuseid	Sotsiaalsüsteem märkab erivajadustega lapsi ja pakub neile vajalikke teenuseid	Terviseedenduses ja ravis kasutatakse piirkondlikke loodustooteid	Võrumaa on koht, kus inimesed elavad täisväärtuslikult kaua	Kogukonna terviseteadlikkus on suurenenud, osaletakse aktiivselt tervisekäitumisele suunatud projektides
Kaasava ja säästva kogukonna panus valdkonna eesmärgi täitmisesse	Ettevõtjatel on ettevõtluse arendamiseks sobivat tööjõudu	Kogukond panustab haridussüsteemi arendamisse ja väärtuste juurutamisse	Kogukond kannab põlvest põlve edasi piirkondlikku kultuuri ja eripära	Võrumaa hoolib kõigist kogukondlikult (madala sissetulekuga ja erivajadustega inimesed jt)	Võrumaalased on tugeva ja nakatava piirkondliku enesetunnetusega

3 Arengustrateegia rakendamine

3.1 Rakendamine

Võrumaa arengustrateegias kokku lepitud valdkondlike eesmärkide täitmiseks koostatakse vastavad rakenduskavad. Kavade koostamiseks kogutakse maakonna omavalitsustelt ja teistelt asjassepuutuvatelt organisatsioonidelt kokku info nende objektide/projektide kohta, mis aitavad kaasa ühe või teise strateegilise eesmärgi saavutamisele ning liigitatakse need kas kohalikeks (lahendavad kohalikke küsimusi) või piirkondlikeks/maakondlikeks (lahendavad enam kui ühe omavalitsuse territooriumile jäävaid küsimusi). Rakenduskavades määratletakse ka igale valdkonnale konkreetsete indikaatorid, millega eesmärgi saavutamist mõõta.

Rakenduskavad sisaldavad konkreetse valdkonna objekti/projekti nime ja vähemalt infot peamiste tegevuste, indikatiivse maksumuse, vastutaja, tähtsuse ja oodatava tulemuse kohta. Kavadesse kantud projektid on jaotatud kahe tasandi vahel: 1) maakondliku/piirkondliku (mitut omavalitsust hõlmavad) ja 2) kohaliku (ühte omavalitsust hõlmavad) mõjuga.

Koostatakse viis rakenduskava:

1. majandusvaldkonnale (lisa 6);
2. haridusvaldkonnale (lisa 7);
3. kultuurile ja eripärale (lisa 8);
4. tervishoiule ja sotsiaalvaldkonnale (lisa 9);
5. kaasavale ja kestlikule kogukonnale (lisa 10).

Iga rakenduskava sisaldab ka horisontaalseid teemasid, mis on vajalikud valdkondlike tegevuste elluviimiseks.

Lisaks viiele valdkondlikule rakenduskavale aitab Võrumaa arengustrateegias püstitatud eesmäärke täita:

1. maakonna konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava (PKT), mis esitatakse Siseministeriumile kooskõlastamiseks ja kinnitamiseks. Tegevuskava alusel taotlevad Võrumaa kohalikud omavalitsused ja teised organisatsioonid tegevustele toetust meetmest "Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine". Kavas käsitletakse projekte, mis on suunatud kohaliku külastuskeskkonna, ettevõtluskeskkonna, linnaruumi ja ühendusvõimaluste arendamiseks (lisa 4);
2. tööhõive ja ettevõtlikkuse tegevuskava (PATEE). Kava koostatakse eraldiseisva dokumendina, võttes aluseks meetme "Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine" tegevuse "Piirkondlikud algatused tööhõive ja ettevõtlikkuse edendamiseks" (lisa 5).

3.2 Seire

Võru Maavalitsus kogub ja analüüsib seireandmeid maakonna arengustrateegia elluviimise mõju hindamiseks. Strateegia seire ja hindamine on kavandatud kahel tasandil:

1. valdkondlikes rakenduskavades kajastatud objekte/projekte ning neis välja toodud indikaatoreid seiratakse jooksvalt, omamaks ülevaadet, millises staadiumis kavade elluviimine on. Kord aastas koostab maavalitsus ülevaate, millised projektid on ellu viidud, millised mitte, samuti täiendatakse rakenduskavasid vajadusel uute projektidega;

2. kahel korral arengustrateegia perioodi jooksul (keskel ja lõpus) viiakse ellu põhjalikum seire strateegiliste eesmärkide täitmise osas, kombineerides selleks visiooni tasandi (vt tabel 5) ja valdkondlikes rakenduskavades määratletud mõõdikuid (vt tabelid 6-10).

Visiooni tasandi mõõdikuteks on valitud elanike arv ja palgatöötaja keskmine brutokuupalk. Elanike arv peegeldab elukeskkonna (elanike arv ei vähene rohkem kui 5% võrra) ja palk töökeskkonna (maakonnas on töökohad, kus makstakse head palka) atraktiivsust.

Arengustrateegia seire korraldamiseks määratakse maavalitsuse töötajate hulgast vastutaja(d), kellel on koostöös Võrumaa Omavalitsuste Liiduga pidevalt kaasajastatud ülevaade valdkondlikes rakenduskavades määratletud tegevuste elluviimisest. Kord aastas koostatakse rakenduskavade täitmise aruanne, mis on aluseks visiooni ja strateegiliste eesmärkide täitmise hindamisele.

Tabel 5. Visiooni tasandi mõõdikud

Visioon	Mõõdik	Algtase	Sihttase 31.12.2025	Andmeallikas
Võrumaa on atraktiivne Kagu-Eesti elu- ja töökeskkond	Elanike arv 1. jaanuaril 2025	35 649 ⁸	Elanikkond on vähenenud maksimaalselt 5%	Rahvastikuregister
	Palgatöötaja keskmine brutokuupalk	769 EUR ⁹	90% Eesti keskmisest	Statistikaamet (PA5321)
	Rändesaldo	-81 ^{10/7} ¹¹	Rändesaldo on tasakaalus	Statistikaamet (RVR01)

Tabel 6. Majandusvaldkonna mõõdikud

	Indikaator	Andmeallikas	Algtase	Sihttase 2020
1	Eksportivate ettevõtete arv	Statistikaamet (VK04, VK05)	2014. aastal oli Võrumaal eksportivaid ettevõtteid 209	Eksportivate ettevõtete arv kasvab 5%
2	Õõbimiste arv	Statistikaamet (TU142)	2014. aastal õõbis Võru maakonnas 99 437 inimest	Aastal 2016 on maakonnas 120 000 õõbimist. Sealt edasi kasv 5% aastas
3	Uute loodud töökohtade arv	Rakenduskava, PKT ja PATEE raames ellu viidud projektid	Hakatakse ellu viima 2015. a	300
4	20 ja enama hõivatuga ettevõtete müügitulu	Statistikaamet (EM004)	2013. aastal oli müügitulu 314 357 200	Suureneb aastas vähemalt samas tempos Eesti keskmise majanduskasvuga

Tabel 7. Haridusvaldkonna mõõdikud

	Indikaator	Andmeallikas	Algtase	Sihttase
1	Gümnaasiumi riigieksamite tulemused	Eesti Hariduse Infosüsteem	2014. aastal olid maakonna keskmised riigieksamite	Kõikide riigieksamite tulemused on vähemalt üle

⁸ Seisuga 1.01.2014 Rahvastikuregistri andmetel

⁹ 2013. a. Eesti keskmine oli samal ajal 900 eurot. Maakonna keskmine moodustas sellest seega 85,4%.

¹⁰ 2014. a. siserände rändesaldo (maakonnast välja teistesse Eesti maakondadesse) Statistikaamet andmetel

¹¹ 2014. a. välisrände rändesaldo (maakonnast ja Eesti riigist välja) Statistikaameti andmetel

		(EHIS)	tulemused 5-10 punkti madalamad üleriigilisest keskmisest	Eesti keskmise
2	Õpetajate kvalifikatsioon vastab kehtestatud nõuetele	EHIS	2014. aastal vastas 90% õpetajate kvalifikatsioon nõuetele (alus- ja üldharidus, kutsehariduse õpetajate info puudub)	100%
3	Põhikooliõpetajad jätkavad õpinguid Võrumaa gümnaasiumites ja kutseõppeasutuses	EHIS	2014. aastal jätkas 46% õpilastest õpinguid maakonna gümnaasiumites ja 16% maakonna kutseõppeasutustes	Vähemalt 60% noortest jätkab Võrumaa gümnaasiumites ja vähemalt 20% Võrumaa Kutsehariduskeskuses
4	Rajaleidja keskuse nõustamiskomisjoni otsuse alusel tugiteenuste tagamine	Rajaleidja andmed	Rajaleidja alustas tööd aastal 2014. Hetkel andmed puuduvad.	100% nõustamiskomisjoni otsuse saanud lastest on toetatud
5	Võro keele õppes osalevate laste arv	Võru Instituut	Aastal 2014 Vana-Võromaa kultuuripiirkonnas: Lasteaedades (15) keelepesarühmade arv on 16, nädalas 1 päev võrokeelne, tegeldakse kokku 350 lapsega. Põhikooliastmes on võru keelne õpe 18 koolis 30 klassis/rühmas, toimus 1442 võrokeelset tundi, õppes osalevad 370 õpilast	Kõigis kultuuripiirkonna lasteaedades ja koolides on lastel võimalus saada võrokeelset õpet

Tabel 8. Kultuuri ja eripära valdkonna mõõdikud

	Indikaator	Andmeallikas	Algtase	Sihttase
1	Vana-Võromaa kultuuriruumi erinevate kaubamärkide ja tunnuslausete arv	Võru Instituut, Võrumaa Arenguagentuur, turisimiinfokeskus	2014 on kasutusel: UMA PIDO, UMA MEKK, UMA MEELÜS, VANA-VÕROMAA SAVVUSANN, UMMAMUUDU, AIGU OM, UMA JA HÄÄ, MAHE JA MUHE, TAN VÕI PRUUKI VÕRO KIILT!	Lisandub 2-3 uut kaubamärki/tunnuslauset
2	Toodete arv, mis kasutavad piirkondlikke kaubamärke	Võrumaa Partnerluskogu, Võru Instituut	2015.a omab UMA MEKK kaubamärki 116 toodet	Tõuseb 20%
3	Kokku lepitud kuvandi (logopassist tekkiv ühtne visuaal) kasutajate arv	Võrumaa Arenguagentuur SA, PATEE	Info hetkel puudub	Võrumaa kokkulepitud kuvandit kasutavad igapäevaselt vähemalt 30 organisatsiooni (KOVid, maavalitsus jne)
4	Maakonna traditsiooniliste kultuuri- ja spordisündmuste arv	Võrumaa Turisimiinfokeskus	44 üritust 2014. a seisuga	Ürituste arv püsib samal tasemel või suureneb
5	Võro ja seto keele oskajate arv	Rahvaloendus, uuringud	Tase 2011: Võro keele kõnelejate arv 75 000, seto keele kõnelejate arv 12 500	Võro ja seto keelte kõnelejate arv püsib samal tasemel

6	Võru keele väljapaistvus avalikus ruumis	Võru Instituut, Setomaa Valdade Liit	Tase 2014: Üle 2 nädala ilmub võrukeelne ajaleht Uma Leht. Võrukeelne raadiosaade üleriigilises meedias 5 min nädalas Ajaleht Setomaa ilmub 1 kord kuus Setokeelne raadiosaade üleriigilises meedias 5 min nädalas Siltidel ja reklaamides kasutatakse kohalikku keelt	Ilmuvad võro ja setokeelsed nädalalehed, Nii võro kui setokeelsete raadiosaadete maht on vähemalt 60 minutit nädalas Nii võro kui setokeelsete telesaadete maht on vähemalt 60 minutit nädalas Siltidel ja reklaamides kasutatakse sagedamini kohalikku keelt
7	Võro- ja setokeelsete väljaannete arv	Võru Instituut, Rahvakultuuri Keskus, Võro Selts	Tase 2014: Võrokeelsete väljaannete arv aastas: 10 Setokeelsete väljaannete arv aastas: 4	Väljaannete arv kasvanud: aastas kokku 30 erinevat väljaannet

Tabel 9. Tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna mõõdikud

	Indikaator	Andmeallikas	Algtase	Sihttase
1	Tervena elatud aastad	Statistikaamet (TH753)	2013. aastal oli tervena elatud aastate keskmine arv 46,38	On Eesti keskmisel tasemel
2	Toimetulekutoetuse saajate arv	Statistikaamet (SK41)	2014. aastal rahuldati 4530 taotlust toimetuleku piiri tagamiseks	Jääb samale tasemele või väheneb
3	Tööjõus osalemise määr (15-74 a)	Statistikaamet (TT4645)	2014. a tööjõus osalemise määr 54,6%	60%
4	Puuetega inimeste osakaal Võrumaa elanikkonnast	Statistikaamet (THV23)	2014. a 7384 puudega inimest	Jääb samale tasemele või väheneb
5	Ravikindlustust omavate isikute osakaal	Statistikaamet (SK162)	2014. a 32 260 ravikindlustatud isikut	Jääb samale tasemele või kasvab

Tabel 10. Kaasava ja kestliku kogukonna valdkonna mõõdikud

	Indikaator	Andmeallikas	Algtase	Sihttase
1	Positiivse rändesaldoga omavalitsuste arv	Statistikaamet (RVR01)	2014. a 5 positiivse rändesaldoga omavalitsust	8 KOVi on positiivse rändesaldoga
2	Vähemalt 1 avatud noortekeskus ja noorsootöö eest vastutava isiku olemasolu KOVi kohta	Maavalitsuse Haridus- ja sotsiaalosakonna andmed	2014. a. 11 noortekeskust 13st	100 %
3	Vabäühenduste arv 1000 elaniku kohta	Statistikaamet (ER07)	2014. a. 22,6	Vabäühenduste arv 1000 elaniku kohta on vähemalt sama suur kui Eesti keskmine

Kasutatud materjalid

1. Antsla valla arengukava 2011-2024, Antsla Vallavalitsus, 2010
2. Arengustrateegia Valgamaa 2020, Valga Maavalitsus, Valgamaa Omavalitsuste Liit, 2014
3. Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014-2020, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013
4. Eesti Hariduse Infosüsteem, www.ehis.ee
5. Eesti julgeolekupoliitika alused, Riigikogu, 2010
6. Eesti põhikooli ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020, Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2014
7. Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020, Siseministeerium, 2014
8. Eesti riiklik turismiarengukava 2014-2020, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013
9. Eesti riiklik turismiarengukava 2014-2020, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013
10. Eesti Töötukassa, www.tootukassa.ee
11. Haanja valla arengukava 2011-2019, Haanja Vallavalitsus, 2011
12. Haridussilm, www.haridussilm.ee
13. Kohalike omavalitsuste portaal www.portaal.ell.ee
14. Kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse indeks, Geomedia, 2013
15. Konkurentsivõime kava "Eesti 2020", Vabariigi Valitsus, 2013
16. Lasva valla arengukava 2011-2020+, Lasva Vallavalitsus, 2011
17. Lõuna-Eesti Haigla kodulehekülg www.leh.ee
18. Meremäe valla arengukava 2013-2018, Meremäe Vallavalitsus, 2013
19. Misso valla arengukava 2013-2025, Misso Vallavalitsus, 2013
20. Mõniste valla arengukava 2013-2019, Mõniste Vallavalitsus, 2013
21. Omavalitsuste finantsandmed, www.fin.ee
22. Põlva maakonna arengukava 2011-2017, Põlvamaa Omavalitsuste Liit, 2011
23. Regionaalne pendelrände uuring, Ahas et al, 2010
24. Rõuge valla arengukava 2010-2017, Rõuge Vallavalitsus, 2010
25. Statistikaameti andmekogud, www.stat.ee
26. Sõmerpalu valla arengukava 2006-2016, Sõmerpalu Vallavalitsus, 2006
27. Tartu ja Lõuna-Eesti nutika spetsialiseerumise strateegia, TÜ Rakendusuuringute keskus, 2014
28. Teemaplaneering "Võrumaa kergliiklusteed ja loodusrajad", Võru Maavalitsus, 2013
29. Transpordi arengukava 2014-2020, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013
30. Turismiportaal www.visitestonia.com
31. Töötukassa kodulehekülg www.tootukassa.ee
32. Urvaste valla arengukava 2012-2022, Urvaste Vallavalitsus, 2010
33. Varstu valla arengukava 2011-2030, Varstu Vallavalitsus, 2011
34. Vastseliina valla arengukava 2013-2022, Vastseliina Vallavalitsus, 2013
35. Võru linna arengukava aastani 2027, Võru Linnavalitsus, 2007
36. Võru maakonna arengustrateegia 2009-2019, Võru Maavalitsus, 2009
37. Võru Maavalitsuse koduleht www.voru.maavalitsus.ee
38. Võru valla arengukava 2013-2018, Võru Vallavalitsus, 2013
39. Võrumaa Arenguagentuuri kodulehekülg www.vaa.ee
40. Võrumaa energiamajanduse strateegia 2012-2030, Võru Maavalitsus, 2012

41. Võrumaa ettevõtlusalade Misso, Väimela, Võrusoo, Kobela, Vastseliina ja Rõuge väljaarendamise teostatavus-tasuvusanalüüs ning turundusplaan, Võru Maavalitsus, 2013
42. Võrumaa kompetentsikeskuse kodulehekülj www.pmkk.vhkv.ee
43. Võrumaa Kutsehariduskeskuse kodulehekülj www.vhkh.ee
44. Võrumaa munitsipaalkoolide arengustrateegia 2011-2019, Võrumaa Omavalitsuste Liit, Võru Maavalitsus, 2012
45. Võrumaa noorteportaal www.vorumaanoor.ee
46. Võrumaa omavalitsuste kodulehed
47. Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2014-2020, Võrumaa Partnerluskogu, 2014
48. Võrumaa Partnerluskogu kodulehekülj www.voruleader.ee
49. Võrumaa turismiportaal www.visitvoru.ee
50. Üleriigiline planeering 2030+, Siseministeerium, 2013

Võru maakonna arengustrateegia 2014-2025 lahutamatud lisad

Lisa 1. Maakonna sotsiaalmajanduslik analüüs

Lisa 2. Arengustrateegia seosed teiste arengudokumentidega

Lisa 3. Arengustrateegia koostamisel osalenud organisatsioonid

Lisa 4. Piirkonna konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava

Lisa 5. Tööhõive ja ettevõtlikkuse tegevuskava

Lisa 6. Majandusvaldkonna rakenduskava

Lisa 7. Haridusvaldkonna rakenduskava

Lisa 8. Kultuuri ja eripära valdkonna rakenduskava

Lisa 9. Tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna rakenduskava

Lisa 10. Kaasava ja kestliku kogukonna rakenduskava